

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.21>

TEORII ODPOWIEDZI CZYTELNICZEJ. SPOŁECZNE TEORIE CZYTELNIKA

Halyna Drapak

*kandydat nauk filologicznych,
wykładowca Katedry Języków Obcych*

*Tarnopolskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia Wołodymyra Hnatiuka
(Tarnopol, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-4033-5804

e-mail: gdrapak@gmail.com

Adnotacja. Immanentną cechą każdego dzieła jest jego adresowalność i apel do czytelnika. Dialogiczny charakter procesu czytania realizowany jest w kontekście współpracy czytelnika i autora za pośrednictwem tekstu. Przebieg i parametry tego procesu komunikacyjnego zależą w znacznym stopniu od odbiorcy jako aktywnego uczestnika dialogu. Badania nad percepcją dzieła literackiego stanowiły podstawę teorii odpowiedzi czytelniczej i teorii estetyki receptywnej, zyskały szczególną popularność w zachodniej literaturoznawstwie w połowie ubiegłego wieku. Nasz artykuł koncentruje się na społecznym podejściu do interpretacji procesu czytania, które obejmuje różnorodne aspekty społecznie skonstruowanych kategorii tożsamości, w szczególności rasy, klasy i płci. Decydujące dla teorii społeczno-konstruktywistycznych czytelnika jest uwzględnienie konkretnego kontekstu społecznego podczas badania cech percepcji dzieła sztuki. Odrębną dziedzinę w teoriach społecznych czytelnika stanowi krytyka feministyczna, której przedstawiciele zwerbalizowali decydujące znaczenie płci dla procesu postrzegania dzieła sztuki.

Słowa kluczowe: czytelnik, grafika, odpowiedź czytelnicza, wspólnota interpretacyjna, styl emotyczny, płęć, krytyka feministyczna.

READER-RESPONSE THEORY, SOCIAL THEORIES OF THE READER

Halyna Drapak

Candidate of Philology Science,

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ternopil, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-4033-5804

e-mail: gdrapak@gmail.com

Abstract. The immanent feature of any fiction is its address to the reader. The dialogical nature of the reading process is realized in the context of cooperation between the reader and the author through the text. The course and parameters of this communicative process largely depend on the recipient as an active participant in the dialogue. Research on the perception of the literary work formed the basis of the theory of reader response and the theory of receptive aesthetics, which became especially popular in Western literary criticism in the middle of the last century. The article is devoted to the social approach to interpretations of the reading process, which covers many aspects of the socially constructed identity categories including race, class and gender. The crucial feature of the reader social-constructivist theories is consideration of the specific social context in study of the peculiarities of the fiction perception. The particular area in social theories of the reader is feminist criticism, whose representatives verbalized the distinctive importance of the gender for the process of perception in the literary fiction.

Key words: reader, fiction, reader-response, interpretive community, affective stylistics, gender, feminist criticism.

ТЕОРІЇ ЧИТАЦЬКОГО ВІДГУКУ, СОЦІАЛЬНІ ТЕОРІЇ ЧИТАЧА

Галина Драпак

*кандидат філологічних наук,
викладачка кафедри іноземних мов*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-4033-5804

e-mail: gdrapak@gmail.com

Анотація. Іманентна риса будь-якого художнього твору – його адресованість та звернення до читача. Діалогічна природа процесу читання реалізується в контексті співпраці читача та автора через посередництво тексту. Хід та параметри цього комунікативного процесу значним чином залежать від реципієнта як активного учасника діалогу. Дослідження про сприйняття літературного твору лягли в основу теорії читачького відгуку та теорії рецептивної

естетики, що набули особливої популярності у західному літературознавстві в середині минулого століття. Наша стаття присвячена соціальному підходу до інтерпретації процесу читання, який охоплює багатоманітні аспекти соціально сконструйованих ідентичнісних категорій, зокрема раси, класу та гендеру. Визначальним для соціально-конструктивістських теорій читача є врахування конкретного соціального контексту при вивченні особливостей сприйняття художнього твору. Окрему царину в соціальних теоріях читача становить феміністична критика, представники якої вербалізували визначальне значення гендеру для процесу сприйняття художнього твору.

Ключові слова: читач, художній твір, читацький відгук, інтерпретативна спільнота, емотивна стилістика, гендер, феміністична критика.

Вступ. У дискусіях щодо сприйняття літературного твору дослідники зосереджувалися переважно на дилемі: «текст продукує читача чи читач продукує текст». Згодом динаміка теоретизувань про реципієнта та його реакцію на текст урізноманітнилися та збагатилися набутками дослідників (пост)структуралізму, (нео)марксизму, фемінізму, постколоніалізму та деконструктивізму. Сьогодні суб'єктність читача становить невід'ємну складову літературознавчих розвідок: вона актуалізується у тексті, закорінюється у ньому й одночасно текст впливає на неї, частково видозмінюючи її. Читач є співтворцем значення, генератором нових змістів та прочитань. В українському літературознавстві до вивчення читацького відгуку зверталися Л. Анісімова, О. Білецький, Р. Гром'як, І. Дзюба, О. Долгушева, М. Зубрицька, Г. Ключек, З. Лановик, О. Потєбня, Г. Сивокінь, І. Франко, М. Шимчишин, О. Шумська, Р. Яремко. Присвячені окремі праці і теорії гіпертексту: автори цих досліджень – Ю. Завадський, А. Захарченко, А. Татаренко.

Основна частина.

Концепт інтерпретативних спільнот. Соціальний підхід до інтерпретації процесу читання – один із найбільш поширених та практикованих в літературознавстві США. Такий підхід репрезентований працями С. Фіша. Одним із базових концептів його теорії є поняття «емотивної стилістики» (affective stylistics), відповідно до якого значення не міститься у тексті: «об'єктивність тексту – це ілюзія, більш того небезпечна ілюзія, бо вона виглядає надзвичайно переконливою... Рядок, сторінка чи книжка є настільки безпеліційно фізично присутніми – їх можна передати з рук у руки, сфотографувати чи перекласти в інше місце – що, очевидно, ми вважаємо їх єдиним вмістилищем значення та цінності... Рядок, сторінка, книжка *вміщують* (курсив в ориг. – Г. Д.) – все» (Фіш, 1980: 98). С. Фіш пропонує перемістити значення до читача, замінити об'єктивність тексту досвідом реципієнта. Речення, стверджує дослідник, є подією, яка відбулася з допомогою читача, і саме в ній міститься значення речення. Думка С. Фіша про темпоральність розуміння спричинила перегляд бінарностей типу текст/читач, об'єкт/суб'єкт. Жоден дискурсивний аналіз події читання не збагатиметься з окремим досвідом читання, що завжди особистий та неповторний.

У серії статей, що згодом були об'єднані у збірку «Чи є текст у цьому класі? Влада інтерпретативних спільнот» (Фіш, 1980) С. Фіш продовжує розвивати думку про те, що література – не об'єктивна реальність, а те, що народжується у процесі читання. Осмислюючи особливість процесу тлумачення художнього твору, літературознавець дійшов висновку, що читання передусім – це вид комунікації, а далі – «комунікація відбувається у конкретній ситуації, і перебувати в цій ситуації означає володіти (чи бути під владою) структурою підходів, практик, що релевантні цій конкретній ситуації» (Фіш, 1980: 235). Текст твору зумовлений соціальними структурами та нормами. Для С. Фіша значення будь-якої транзакції між читачем та текстом є функцією інтерпретативних стратегій та конвенцій, які засвоєні читачами як членами певної інтерпретативної спільноти. Дослідник оспорював твердження В. Ізера про те, що текст сталий та об'єктивно даний. Натомість він наполягав на тому, що значення тексту – це продукт конкретних читацьких стратегій, які сформовані у конкретному соціальному контексті. Цей контекст моделює наші реакції та визначає наше розуміння. Отож сутність транзакції не залежить ані від читача, ані від тексту, «від інтерпретативної спільноти, що відповідальна за зміст діяльності читача і за тексти, які така діяльність породжує» (Фіш, 1980: 332). Література таким чином виражає конкретну ідеологію. Зі свого боку будь-яке читання передбачає конструювання значення, адже «інтерпретатори не розкодовують поезію, а пишуть її» (Фіш, 1980: 327). Таке перевизначення літератури, коли вона тлумачиться не як об'єкт, а як досвід, ставить під сумнів традиційне розмежування між читачем та текстом і зосереджує увагу на відгуку реципієнта, а не на власне тексті. Реципієнт художнього твору в теорії С. Фіша не заповнює прогалини, як це пропонував В. Ізер, натомість він сам є джерелом усіх можливих значень, адже «місце, де твориться чи не твориться значення – свідомість читача, а не друкований аркуш чи простір між палітурками» (Фіш, 1980: 87). Літературна подія та досвід, за концепцією С. Фіша, можуть бути сконструйовані або на основі авторської інтенції, у такому випадку читач підкоряється їй, або ж на основі власних розмислів читача, у такому випадку реципієнт є заручником власного суб'єктивізму та соліпсизму. Звідси, як наголошує дослідник, «інтенція та розуміння – два взаємообумовлені кінці конвенційного акту. Конструювання образу поінформованого читача – це водночас дія, що дає характеристику авторській інтенції чи навпаки, адже, щоб це зробити, необхідно уточнити *сучасні* (курсив в ориг. – Г. Д.) обставини висловлювання, ідентифікувати спільноту, ставши її членом, спільноту, що складається з осіб, які поділяють спільні інтерпретативні стратегії» (Фіш, 1980: 176).

С. Фіш виокремлює декілька типів читачів. Зокрема, базовим для його теорії є ідеальний читач або поінформований читач. Він володіє мовою, якою написаний текст, її семантичними кодами та компетентний у літературі. Такий читач має багатий літературний досвід та обізнаний з різними жанрами. Поінформований реципієнт – ані абстрактний, ані живий суб'єкт, а гібрид їх двох. «Кожен з нас, якщо ми достатньо свідомі та відповідальні, може стати поінформованим читачем і, відповідно, достовірним репортером

свого досвіду» (Фіш, 1980: 87). Реакції такого читача залежать від політичних, культурних та літературних детермінант його часу. При цьому кожен наступний поінформований читач акумулює у собі досвід попередніх. Множинність поінформованих читачів передбачає множинність читацьких естетик. Осмислюючи причини побутування різноманітних інтерпретацій одного й того ж тексту, С. Фіш пропонує думку про те, що насправді йдеться не про різні відгуки на текст, а «про різні відгуки на відгуки» (Фіш, 1980: 89). Сам процес осягнення змісту художнього твору ніколи не закінчується, адже його сутність знаходиться не в ньому самому (в тексті), а в акті читання.

Ідея С. Фіша про інтерпретативну спільноту конкретизована у статті «Інтерпретуючи “*Variorium*”» (Фіш, 1980), де, зокрема, автор зазначає: «значення не належить ні зафіксованому та незалежному текстові, ні вільним і незалежним читачам, а інтерпретативним спільнотам, які відповідають за сутність читацьких дій та за тексти, які ці дії породжують» (Фіш, 1980: 172). Інтерпретативні спільноти – це не колективні спільноти індивідуумів, а набір норм та стратегій інтерпретації, що спільні для групи людей та регулюють наші способи мислення. Таким чином, дослідник стверджує, що сприйняття світу і тексту не унікальне, індивідуальне, а конвенційне, передбачуване та латентно існує до акту читання. Ця позиція певним чином проблематизує засновки не лише формалістичної школи, а й теорії читацького відгуку. Адже, відповідно до неї, не існує початкової свідомості до початку сприйняття тексту. Самість читача є знаком іншого тексту – інтерпретативної спільноти. Значення тексту – не результат герменевтичного діалогу, а швидше, акт риторичного переконання, що залучає сприймача до певної системи переконань. Реципієнт С. Фіша, перебуваючи у полоні загальних норм, не має можливості для індивідуальної гри з текстом, проблематизування, сумнівів, невизначеності чи іронії. Більш того, сприймач навіть критично не усвідомлює свою залежність від системи значень спільноти, а просто сліпо підкоряється їй.

Основна відмінність між ідеями С. Фіша та М. Ріффатера полягає у трактуванні концепту «стилю». М. Ріффатер розмежовує поняття «лінгвістичного факту» та «стилістичного факту», тоді як для С. Фіша «стилістичний факт є фактом відгуку» (Фіш, 1980: 97), і, оскільки в його потрактуванні відгук охоплює всі лінгвістичні досвіди, то, відповідно, «все є стилістичним фактом» (Фіш, 1980: 97).

Опираючись на філософські ідеї Д. Девідсона, Р. Дейзенброк у праці «Чи ми пишемо текст, який читаємо?» (Дейзенброк, 1994) розкритикував теоретичні набутки С. Фіша. Р. Дейзенброк погоджується, що тлумачення твору не може бути об'єктивним чи нейтральним, оскільки в кожному разі обтяжене переконаннями читачів. Отож, натрапляючи на об'єкт інтерпретації – культурну подію, висловлювання чи художній твір – ми сприймаємо його за власними моральними чи естетичними законами. Р. Дейзенброк пропонує у цьому випадку термін Д. Девідсона «інтерпретативна доброчинність» (*interpretive charity*), що передбачає угоду між читачем та автором, за умовами якої реципієнт максимально покладається на погляди чи ідеї, запропоновані мовцем чи письменником. Спільним для С. Фіша та Р. Дейзенброка є те, що індивідуальне трактування зумовлене установками інтерпретативної спільноти. Відмінність між їхніми теоретичними концепціями полягає в тому, що для С. Фіша інтерпретативна спільнота становить визначальну детермінанту процесу творення значення, тоді як для Р. Дейзенброка вона лише функціонує як відправна точка. Адже під час читання реципієнт може стикатися з відмінними від його спільноти поглядами чи переконаннями, і в такому випадку відбуваються перемовини та узгодження різних візій світу. Коли ми натрапляємо на щось інше, то «розвиваємо «теорію переходу» – модифіковану версію нашої попередньої теорії, що адаптована до того досвіду, якого ми набули про інше» (Дейзенброк, 1994: 244). Тому процес читання визначається не лише нормами інтерпретативної спільноти читача, але охоплює угоду (діалог) між реципієнтом та автором. Очевидно, що така угода не може забезпечити цілковитий збіг думок чи поглядів сприймача та творця, а радше зумовлює певне переосмислення досвіду першого.

Крім того, на думку Р. Дейзенброка, той факт, що ми живемо в одному часі, не означає, що наші прочитання тексту однакові. Услід за Д. Девідсоном, який наголошував, що «помилково стверджувати, що все людство, чи принаймні носії однієї мови, поділяють спільні мислесхеми чи онтологію» (Дейзенброк, 1994: 242), але достовірно те, що світ уміщає всіляких мовців та читачів, Р. Дейзенброк наполягає на тому, що «існує один текст, як і один світ, а ми розділяємо між собою текст, подібно, як розділяємо світ. Це не означає, що ми розуміємо однаково, чи говоримо однаково, але і не те, що ми цілком відмінні у своїх прочитаннях... Нас розділяють не наші різні інтерпретативні спільноти, а те, що ми по-різному інтерпретуємо» (Дейзенброк, 1994: 243). Відмінності між нашими інтерпретаціями не вказують на те, що ми читаємо різні тексти. Д. Девідсон та Р. Дейзенброк акцентують значимість досвіду читання, а не лише визначальну роль інтерпретативних спільнот. При першій зустрічі з художнім текстом реципієнт має настанову, що думки та погляди, висловлені в ньому, цілком корелюють із його власними. Проте часто у процесі поступового занурення у світ тексту ми усвідомлюємо, що маємо справу з відмінними від наших думками. Відповідно, під час читання відбувається до певної міри зміна уявлень та настанов суб'єкта. Якщо теорія С. Фіша ґрунтована на тому, що текст переписується кожного разу, коли потрапляє до рук читача, і визначальним при цьому є приналежність його до інтерпретативної спільноти, то Р. Дейзенброк наголошує на дистанції між текстом та реципієнтом. Головний недолік концепції С. Фіша в тому, що, за її логікою, читач пристосовує текст до свого естетичного рівня. З цього приводу Р. Дейзенброк стверджує: «Відповідно до моделі інтерпретативних спільнот, ми інтерпретуємо текст за власними законами, текст не може відрізнятись від наших переконань. Отже, такий підхід зводить читання і вивчення літератури взагалі до порожнього і замкнутого кола, простої розмови між нами. Натомість ми потребуємо неповторної герменевтики відмінності, зокрема

культурної відмінності, інтерпретативного методу, згідно з яким текст розглядається окремо від нас і як такий, що відмінний від нас» (Дейзенброк, 1994: 248). Р. Дейзенброк розуміє читання як діалог, у процесі якого трансформується свідомість сприймача літературного тексту.

В. Рей теж висловив обурення проти однозначності трактування процесу читання С. Фішем. Зокрема, він зазначає: «Читач Фіша не знає ніякої злості і зовсім не змінюється. ... Він ніколи не протестує проти переконань спільноти, які визначають його сутність; він не бунтує, адже дисципліна впокорює та асимілює будь-які його поривання» (Рей, 1984: 169).

Теоретичні напрацювання С. Фіша, особливо коли їх розглядати в контексті праць М. Фуко про взаємозалежність влади та знання, посилюють думку про те, що читання детерміноване ідеологічними та політичними інтересами. Окрім того, С. Фіш наближається до ідеї Г. Яусса про горизонт очікування, зумовлений конкретними історичними реаліями та цінностями.

Соціологічний підхід до читача властивий працям П. Рабіновича. Дослідник розмежує реальних, актуальних читачів та авторських читачів. Перші – це ті, що тримають текст у руках, тобто реальні фізичні особи, які невіддільні від письменника. Інші – це ті гіпотетичні, уявлені реципієнти, яких мав на увазі автор при написанні твору. «Поняття авторської аудиторії прямо пов'язане з авторською інтенцією» оскільки читач «приймає запрошення автора читати відповідно до конкретної соціально збудованої парадигми, яка поділяється автором та його сподіваними читачами» (Рабінович, 1987: 259). Отже, авторський читач належить до тієї ж інтерпретативної спільноти, що й сам автор, і його прочитання тексту відповідає читанням митця, тоді як реальний читач вибудовує своє трактування відповідно до власного рівня культурної та вужче – літературної компетенції. Варто звернути увагу на той факт, що і автор, і авторський читач залежні від спільноти, в межах якої вони творять. П. Рабінович наголошує, що характерною рисою авторської аудиторії є імперсональне читання у певному лімітованому сенсі. Авторська аудиторія здійснює інтерпретування тексту аперсонально, тобто її прочитання неіндивідуалізоване. Водночас воно може бути і таким, що не належить спільноті, у тому випадку, коли автор і читач належать до різних історичних періодів. Отже, щоб «долучитися до авторської аудиторії, потрібно поцікавитися не тим, яке *істинне* (курсив в ориг. – Г. Д.) прочитання певного тексту. Радше, варто дізнатися, для якого типу *корумпованого* (курсив в ориг. – Г. Д.) читача цей конкретний автор писав, якими на той час були переконання, заняття, зацікавлення, установки та причини для жалю чи страху?» (Рабінович, 1987: 15). Розгортаючи далі міркування про процес читання, П. Рабінович наполягає на тому, що це не творчий акт, а відкриття значення. «Навіть у тому випадку, коли читачі, шукаючи коди автора, знаходять у тексті щось таке, про що письменник і не думав, вони все ж *знаходять* (курсив в ориг. – Г. Д.) це значення в тексті» (Рабінович, 1987: 15). Звідси дослідник усе ж утверджує думку не про співтворчість митця та реципієнта, а про вміння останнього розшифрувати приховані значення. Успіх такого декодування залежить, серед іншого, і від знання літературних конвенцій, або того, що Дж. Каллер назвав «літературною компетентністю». Зокрема, обізнаність з правилами жанру – невід'ємна складова будь-якого читання. П. Рабінович не погоджується ні з В. Міхаельсом, який вважав, що «значення тексту цілком збігається з інтенціями автора» (Рабінович, 1987: 16), ні з позицією В. Бута про те, що імперативом для споживача літературного тексту є авторська позиція. Він розглядає авторське читання (authorial reading) як передумову та підґрунтя для будь-якої іншої інтерпретації, наприклад, критичної.

Теорії читацького відгуку, що базуються на соціологічних засадах, сприяли урізноманітненню категорій читачів з огляду на їхню приналежність до різних соціальних утворень та контекстів. С. Сулейман у передмові до збірки статей «Читач у тексті. Есеї про читачів та інтерпретацію» (Сулейман, 1980) аргументує, що соціологічний підхід до процесу читання та концепт інтерпретативної спільноти є «найбільш продуктивними для розуміння особливостей сприйняття художнього тексту та його інтерпретації. Інтерпретативні спільноти можна досліджувати з багатьох перспектив, які не обов'язково передбачають структуральний аналіз, але обов'язково пов'язані з кодуванням тексту. Будь-який літературний текст, незважаючи на те, сучасний він чи нетрадиційний, містить певні індикатори мистецьких чи культурних кодів, які він утверджує, перезатверджує чи з якими проти яких «грається» (Сулейман, 1980: 21). Отож дослідження того, як інші тексти, індивідуальні чи колективні, оприявнюються в конкретному тексті, є важливим аспектом теорії читацького відгуку.

Феміністична теорія читацького відгуку. Окрему царину в соціальних теоріях читача становить феміністична критика, представники якої вербалізували визначальне значення гендеру для процесу сприйняття художнього твору. Перші феміністичні дослідження мали справу передусім із критикою способів змалювання жінок у літературі. У 1970–1980 роках об'єктом феміністичної критики став літературний канон та шкільні, університетські списки літератури. Праці Е. Шовалтер (Шовалтер, 1977; 1971), С. Гілберт та С. Губар (Гілберт, 2000) сприяли відновленню імен багатьох забутих чи навмисно ігнорованих письменниць. Як зазначає М. Шимчишин: «Феміністична теорія читацького відгуку... ставить первинно запитання не тільки як ми читаємо, але і *що*» (Шимчишин, 2005: 42).

Е. Шовалтер у статті «Жінки і навчальні програми» (Шовалтер, 1971) аргументувала, що у 1970-х роках університетські курси з літератури містили в середньому 313 письменників та 17 письменниць. Цей факт, на думку дослідниці, дав підстави для втрати позитивної феміної ідентичності студентками та змусив їх ідентифікуватися з досвідом чоловіка, заперечуючи власний.

Чоловіча література, котра вважається загальним стандартом, відверто зневажає ще одну реальність – жіночу. Неомовленість жіночого досвіду та ототожнення універсального й чоловічого – основні перепони, з якими стикається читачка у процесі сприйняття твору, що написаний чоловіком. Вони стають причинами

її самоненависті, безсилля, опозиції до самої себе. Негативні образи жінок (грубі, невиховані, повні, скупі, агресивні, котрі переважно перешкоджають чоловікам досягти певних висот, здійснити плани), що чисельно присутні у спадщині багатьох американських письменників, лише викликають відразу та формують комплекс меншовартісності у читачок. Такі спостереження за анатомією літературного досвіду спонукали Дж. Фетерлей (Фетерлей, 1978) розвинути теорію опірною читання, під час якого жінка-рецепієнт випрацьовує стратегію резистентності до чоловічого світу в літературі та намагається віднайти у художньому тексті приховані позитивні краплі жіночої ідентичності. Зокрема, авторка зазначає: «...феміністки як літературні критики повинні стати опірними, а не примирливими читачками; через відмову погоджуватися ми розпочнемо процес звільнення від влади чоловічого мислення, яке було насажене нам... ми не читатимемо книжки так, як вони читалися перед цим, а відтак вони перестануть засліплювати нас» (Фетерлей, 1978: xxii).

П. Швайкарт у статті «Читання для себе: про феміністичну теорію читання» (Швайкарт, 1994) конкретизувала стратегії читання, розрізвивши феміністичне сприйняття чоловічого та жіночого тексту. Для першого характерне домінування читачки, що передбачає «контроль за процесом читання, тобто читання так, як це не було передбачено, фактично, читання проти читання» (Швайкарт, 1994: 50). Проте така негативна герменевтика змінюється на позитивну при феміністичному сприйнятті жіночого тексту. Виходячи з цього, П. Швайкарт розмежовує дві абсолютно різні стратегії читання: перша – опору та контролю, запропонована Дж. Фетерлей, стосується феміністичного сприйняття андроцентричного твору, друга – діалогу, актуалізується при феміністичній рецепції жіночої літератури.

Якщо П. Швайкарт виступає за домінування читачки над чоловічим текстом та за діалог-ототожнення при читанні жіночого, то Е. Флінн (Флінн, 1983) вважає за необхідне для читачів бути одночасно і емпатичними, і до певної міри абстрагованими від тексту, саме такою на її думку є модель жіночого читання.

Дещо іншу стратегію читання, аніж та, що належить Дж. Фетерлей та П. Швайкарт, пропонує Дж. Кенард. Передусім вона заперечує монолітність самої категорії жінки-читача, виділяючи в ній жінок різної раси, класу, сексуальної орієнтації. Як представницю лесбійських студій її насамперед цікавить досвід читачки, що є представницею сексуальної меншини. Для вирішення проблеми, яку послідовниці феміністичної теорії читацького відгуку вбачають у протистоянні між канонічним текстом та жінкою-читачем, Дж. Кенард використовує психологічну теорію формування ідентичності. Стверджуючи, що читачі у процесі сприйняття «чужорідного» твору глибше усвідомлюють власну ідентичність та відмінність, Дж. Кенард критикує ідею «опірною читача» Дж. Фетерлей. Проаналізувавши лесбійське прочитання гетеросексуального чоловічого тексту, вона аргументує: «Вона (читачка-лесбійка – Г. Д.) «проникає» у характер персонажа, максимально ідентифікуючись з ним, тимчасово зраджуючи власним переконанням. Вона використовує стратегії, котрі достеменно вивчила; вона читає як чоловік, але з новим усвідомленням. Замість перетворюватися на шизофренічку, вона дозволяє протилежностям співіснувати. Глибинна зосередженість на гетеросексуальності спричинює те, що її лесбійське начало впливає на поверхню свідомості» (Кенард, 1986: 70).

Увагу феміністичної критики привернув і процес читання жінки, що належить до середнього класу. Зокрема, Дж. Редвей зосередила науковий інтерес на дослідженні причин популярності пригодницько-любовного роману серед білошкірих жінок середнього класу. Вірешті вона дійшла висновку, що таке зацікавлення пояснюється, по-перше, прагненням втекти від щоденних обов'язків, рутини, а по-друге, потребою в емоційній підтримці та увазі. Якщо першу читачки визнають самі, то друга впливає із самої соціальної структури американської сім'ї, де традиційно жінка самозрікається власних бажань та амбіцій на користь дітей та чоловіка. Пригодницько-любовний роман, на думку Дж. Редвей, є в цьому аспекті «компенсаторним», оскільки, ототожнюючи себе з героїнею, про яку турбуються та поважають, читачка має можливість сама пережити подібні почуття. Пасивність як основна характеристика цього жанру (очікування на сильного героя і пізніше його увага) – той досвід, котрого потребують жінки, щоденно піклуючись про когось. Ідентифікуючись із героїнею, читачки відчувають себе цілковитими *об'єктами* чоловічої турботи. Е. Бергрен, проаналізувавши розповіді жінок середнього класу про їхній досвід читання, дійшла висновку, що жінки сприймають романи не як самодостатні тексти чи історичні артефакти, а як продовження їхнього власного життя. Так само, як і жінки в минулому, сучасні жінки «знаходять у читанні можливість переступити деякі гендерні обмеження» (Швайкарт, 1994: 185), а також розкрити в собі нову ідентичність.

Висновки. Дослідження присвячене соціальному підходу до інтерпретацій процесу читання, який охоплює багатоманітні аспекти соціально сконструйованих ідентичнісних категорій, зокрема раси, класу та гендеру. Визначальним для соціально-конструктивістських теорій читача є врахування конкретного соціального контексту при вивченні особливостей сприйняття художнього твору. Окрему царину в соціальних теоріях читача становить феміністична критика, представники якої вербалізували визначальне значення гендеру для процесу сприйняття художнього твору.

Список використаних джерел:

1. Шимчишин М.М. Американська феміністична теорія читацького відгуку. *Слово і Час*. 2005. № 1. С. 42–49.
2. Dasenbrock R.W. Do We Write the Text We Read? Falling into Theory : Conflicting Views on Reading Literature / Ed. by David H. Richter. [S. l.] : Bedford Books of St. Martin's Press, 1994. P. 238–248.
3. Fetterley J. The Resisting Reader. A Feminist Approach to American Fiction. Bloomington ; London : Indiana University Press, 1978. 198 p.
4. Fish S. Interpreting the Variorum. Reader-Response Criticism : From Formalism to Post-Structuralism / Ed. by Jane P. Tompkins. Baltimore, 1980. P. 164–184.

5. Fish S. *Is there a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge : Harvard University Press, 1980. 394 p.
6. Fish S. *Literature in the Reader : Affective Stylistics. Reader-Response Criticism : From Formalism to Post-Structuralism* / Ed. by Jane P. Tompkins. Baltimore, 1980. P. 70–100.
7. Flynn E. *Gender and Reading*. *College English*, 1983. Vol. 45. № 3. P. 236–253.
8. Gilbert S. *The Madwoman in the Attic : The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven : Yale University Press, 2000. 719 p.
9. Kennard J. *Ourself behind Ourself : A Theory for Lesbian Readers*. *Gender and Reading : Essays on Readers, Texts, and Contexts* / Ed. by Elizabeth A Flynn, Patrocínio P. Schweickart. Baltimore, 1986. P. 63–80.
10. Rabinowitz P.J. *Before Reading : Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. NY : Cornell University Press, 1987. 249 p.
11. Ray W. *Literary Meaning: From Phenomenology to Deconstruction*. Oxford : Blackwell, 1984. 228 p.
12. Schweickart P. *Reading Ourselves : Toward a Feminist Theory of Reading*. *Falling into Theory: Conflicting Views on Reading Literature* / Ed. by David H. Richter. Boston, 1994. P. 269–277.
13. Showalter E. *A Literature of Their Own : British Women Novelists from Brontë to Lessing*. [S. l.] : Princeton University Press, 1977. 378 p.
14. Showalter E. *Women and the Literary Curriculum*. *College English*, 1971. Vol. 32, № 8. P. 855–862.
15. Suleiman S.R., Wimmers I. C. *The Reader in the Text : Essays on Audience and Interpretation*. [S. l.] : Princeton University Press, 1980. – 441 p.

References:

1. Shymchyshyn M.M. *Amerykanska pheministychna teoriya chytatskogo vidguku* [American feminist theory of the reader-response]. *Slovo i Chas*, 2005, issue 1, pp. 42–49.
2. Dasenbrock R.W. *Do We Write the Text We Read? Falling into Theory : Conflicting Views on Reading Literature* / Ed. by David H. Richter. [S. l.] : Bedford Books of St. Martin's Press, 1994. P. 238–248.
3. Fetterley J. *The Resisting Reader. A Feminist Approach to American Fiction*. Bloomington ; London : Indiana University Press, 1978. 198 p.
4. Fish S. *Interpreting the Variorum*. *Reader-Response Criticism : From Formalism to Post-Structuralism* / Ed. by Jane P. Tompkins. Baltimore, 1980. P. 164–184.
5. Fish S. *Is there a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge : Harvard University Press, 1980. 394 p.
6. Fish S. *Literature in the Reader : Affective Stylistics. Reader-Response Criticism : From Formalism to Post-Structuralism* / Ed. by Jane P. Tompkins. Baltimore, 1980. P. 70–100.
7. Flynn E. *Gender and Reading*. *College English*, 1983. Vol. 45. № 3. P. 236 – 253.
8. Gilbert S. *The Madwoman in the Attic : The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven : Yale University Press, 2000. 719 p.
9. Kennard J. *Ourself behind Ourself : A Theory for Lesbian Readers*. *Gender and Reading : Essays on Readers, Texts, and Contexts* / Ed. by Elizabeth A Flynn, Patrocínio P. Schweickart. Baltimore, 1986. P. 63–80.
10. Rabinowitz P.J. *Before Reading : Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. NY : Cornell University Press, 1987. 249 p.
11. Ray W. *Literary Meaning: From Phenomenology to Deconstruction*. Oxford : Blackwell, 1984. 228 p.
12. Schweickart P. *Reading Ourselves : Toward a Feminist Theory of Reading*. *Falling into Theory: Conflicting Views on Reading Literature* / Ed. by David H. Richter. Boston, 1994. P. 269–277.
13. Showalter E. *A Literature of Their Own : British Women Novelists from Brontë to Lessing*. [S. l.] : Princeton University Press, 1977. 378 p.
14. Showalter E. *Women and the Literary Curriculum*. *College English*, 1971. Vol. 32, № 8. P. 855–862.
15. Suleiman S. R., Wimmers I. C. *The Reader in the Text : Essays on Audience and Interpretation*. [S. l.] : Princeton University Press, 1980. 441 p.